Урок сёння і заўтра

Вольга ЧУМІЧОВА

"ЛІЛЕЮ МЛЯВЫ ПЛЁС ЛЮЛЯЕ..."

ЭСТЭТЫЧНАЯ ФУНКЦЫЯ МОВЫ МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ. XI КЛАС

Тэма: эстэтычная функцыя мовы мастацкай літаратуры.

Мэта: замацаванне ведаў па тэме "Стыль мастацкай літаратуры"; удасканальванне ўменняў і навыкаў стылістычнага аналізу мастацкіх тэкстаў і вызначэння сродкаў рэалізацыі эстэтычнай функцыі мовы мастацкай літаратуры; развіццё творчага мыслення; выхаванне культуры працы ў малой групе, цікавасці да мастацкага слова.

Абсталяванне: карткі з творчымі заданнямі для груп, слоўнікі.

Міжпрадметныя сувязі: беларуская літаратура.

ХОД УРОКА

На ўроку праца арганізоўваецца па групах. Пажадана, каб было 3 – 4 групы па 4 – 6 чалавек. Загадзя парты расстаўляюцца так, каб удзельнікі групы бачылі адно аднаго і каб зручна было слухаць іншыя групы. На асобнай парце – слоўнікі беларускай мовы.

I. Настаўнік адзначае, што гэты ўрок незвычайны. Вучні павінны ўявіць сябе творцамі мастацкага слова, зрабіць высновы пра асаблівасці мовы літаратуры ў адрозненне ад мовы навукі, паразважаць, дзеля чаго і як ствараюць пісьменнікі прыгожыя непаўторныя вобразы і малюнкі жыцця. Гучаць радкі з верша Рыгора Барадуліна:

Лілею млявы плёс люляе,
З-пад злежалых аблок здалёк
Ляціць віхлясты і бялявы
Пялёстак лёгкі – матылёк.

• Якія мастацкія сродак выкарыстаны ў гэтым вершы? (Алітэрацыя.) Дзеля чаго, на вашу думку? Чаму аўтар не канстатуе проста: ляціць матылёк? (Дзеля прыгажосці.) Такім чынам настаўнік разам з вучнямі фармулюе тэму ўрока: эстэтычная функцыя мовы мастацкай літаратуры.

• Паслухайце азначэнні слова *рука* (пажадана, каб карткі з азначэннямі і заданнямі для груп захоўваліся асобна ў розных каляровых канвертах).

Рука – верхняя канечнасць чалавека ад пляча да кончыкаў пальцаў, а таксама ад запясця да кончыкаў пальцаў.

Рука – орган, што забяспечвае спецыялізаваныя тонкія рухі, шкілет якога складаецца з дзвюх костак плечавога пояса, дзвюх костак перадплечча і шкілета кісці, які складаецца з костак запясця, пясці і фаланг пальцаў.

Твае рукі, твае рукі нада мною, –
Нібы лебедзі над белаю зімою.
Як ласкава яны кружаць
Іса мной па леце тужаць,
Нібы лебедзі над белаю зімою
(Янка Сіпакоў).

• Чым адрозніваюцца гэтыя азначэнні? Да якіх стыляў яны належаць? Якое азначэнне больш багатае вобразна? (Апошняе.) У "Слоўніку эпітэтаў беларускай мовы" Н. Гаўрош больш за 100 эпітэтаў да назоўніка *рукі*. (Гэты слоўнік спатрэбіцца на ўроку для творчай працы адзінаццацікласнікаў.)

II. Кожная група "выцягвае" з канверта картку з заданнем. Пажадана, каб было некалькі экзэмпляраў заданняў на групу. Першае і другое заданні – аднолькавыя для ўсіх груп, трэцяе – адрознае. Вучням дазваляецца карыстацца падручнікамі, каб знайсці патрэбны тэарэтычны матэрыял. У ходзе працы настаўнік падыходзіць да груп, дае парады, кансультуе.

У першым заданні вучням прапануецца скласці верш з выкарыстаннем дадзеных рыфмаў. Па жаданні можна стварыць уласныя рыфмы пры дапамозе адваротнага слоўніка беларускай мовы. Неабходна карыстацца слоўнікам эпітэтаў, фразеалагічным і іншымі, каб твор атрымаўся ўдалы, сапраўды меў эстэтычны ўплыў на слухачоў. Другое заданне – самае складанае. У падручніку ёсць навуковае азначэнне функцыянальнага стылю мовы. Задача школьнікаў – ператварыць навуковую мову ў мастацкую. У трэцім заданні трэба знайсці ўжытыя ў сказах і вершах мастацкія сродкі рэалізацыі эстэтычнай функцыі – мастацкія тропы і стылістычныя фігуры.

Заданне для групы.

1. Складзіце верш, па магчымасці выкарыстайце прапанаваныя словы. Не забудзьцеся ўжыць у вашым творы мастацкія тропы!

Клёны – зялёны, зямлі – палі, таямніцай – крыніцай, цень – прамень.

Вольга Юр'еўна Чумічова – выкладчык кафедры замежных моў Беларускага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта імя Максіма Танка, магістрант гэтай навучальнай установы. Закончыла БДПУ (2003).

2. Вам прапанавана навуковае азначэнне функцыянальнага стылю. Як зрабіць навуковае азначэнне мастацкай характарыстыкай? Рэалізуйце эстэтычную функцыю мастацкага слова!

3. Вызначце сродкі рэалізацыі эстэтычнай функцыі літаратурнай мовы.

У бубны дахаў вецер б'е... (М. Багдановіч).

Жыватворчыя дажджы падаюць на нашы прасторы, дзе пачынаюць выплываць маладыя каласы, цягнуцца да сонца набухшыя пупышкі кветак (Я. Колас).

Месяц жоўтаю грыўняю зазвінеў над кармою (М. Лужанін).

Топча, катуе тваю зямлю вылюдак ашалелы (П. Панчанка).

А Галя плача. Ідзе па дарозе і плача (Я. Брыль).

Мароз круціў за вушы раніцой (Р. Барадулін).

Трашчыць махорка, у хаце мур сялян, слабы агеньчык кажухі абселі (М. Лужанін).

Мы паспешна вяртаемся знойку да Бога, не здымаючы шапак у храмах святых і з вясёлаю верай, што гэта дарога будзе ўсё-ткі даўжэй за жыццё. Хоць на міг. Даўжэй за жыццё (А. Бадак).

***

Белая песня ў лугах залацістых,
Кліч адзвінеўшых стагоддзяў зямлі,
Кволая-кволая, чыстая-чыстая,
Быццам дзяўчына, царква на Нерлі.
Кроў і забойствы ў агні і дыме,
Подласць і жорсткасць у лютым баю, –
Нават яны праходзілі міма,
Пашкадаваўшы нявіннасць тваю.
Усім, хто навек адыходзіў к ценям,
Снілася ты на райскіх лугах
З яснай журбою па убіенных,
З ценем усмешкі ў мокрых вачах.
...З дальніх стагоддзяў праз цёплыя губы
Чую прызыўны твой галасок:
"Братка мой мілы, братка мой любы,
Выйдзь да мяне на круты беражок"
(У. Караткевіч).

III. Праводзіцца абмен інфармацыяй паміж групамі. Вучні чытаюць вершы і азначэнні, настаўнік звяртае ўвагу на ўдалыя сродкі рэалізацыі эстэтычнай функцыі мовы, пасля кожнага верша – апладысменты! Праверка апошняга задання патрабуе ўвагі, удзельнікі іншых груп робяць заўвагі, калі яны не згодны з вызначэннем мастацкіх сродкаў.

IV. Падводзяцца вынікі ўрока, магчыма, у форме рэфлексіі – самаацэнкі вучняў і настаўніка. Гэты ўрок праходзіць у цікавай творчай форме, прыносіць практычную карысць і задавальненне. Адзнака ўсім членам групы ставіцца аднолькавая.

Літаратура

Гаўрош Н. Слоўнік эпітэтаў беларускай мовы. – Мінск, 1998.

Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы. – Мінск, 1999.

Цікоцкі М. Стылістыка беларускай мовы. – Мінск, 1995.

У дапамогу настаўніку

Людміла БЫЛІНСКАЯ

ВЫМАЎЛЕННЕ [Д] – [ДЗ'], [Т] – [Ц'] І ПРАВАПІС *Д – ДЗ, Т – Ц*

IV клас

Мэты: сістэматызаваць веды вучняў пра парныя і няпарныя зычныя гукі; пазнаёміць з адметнай рысай беларускага вымаўлення – дзеканнем і цеканнем, правіламі адлюстравання гэтай моўнай з'явы на пісьме; навучыць адрозніваць гукі [дз'], [ц'] ад адпаведных [д'], [т'] у рускай мове, выяўляць у словах (у тым ліку запазычаных) і тлумачыць арфаграму "д – дз", "т – ц", знаходзіць арфаграфічныя памылкі і выпраўляць іх, правільна ўжываць словы з [дз'], [ц'] у моўнай плыні; удасканальваць уменне размяжоўваць парныя і няпарныя гукі па цвёрдасці і мяккасці.

Абсталяванне: падручнік для IV класа Л. Васюковіч, В. Несцяровіча, Я. Марозавай "Беларуская мова" (Мінск, 2002); табліцы; тэставыя заданні.

ХОД УРОКА

I. Арганізацыйны момант.

II. Матывацыйны этап.

Ва ўступным слове настаўнік паведамляе пра вандроўку па краіне Арфаграфіі і прапануе кожнаму на сваім караблі праз 45 хвілін прыплысці да аднаго з астравоў, намаляваных на карце

***Людміла Сцяпанаўна Былінская** – намеснік дырэктара па навукова-метадычнай працы гімназіі № 2 г. Пінска, настаўнік беларускай мовы і літаратуры. Закончыла Брэсцкі дзяржаўны педагагічны інстытут імя А. С. Пушкіна (1986).*